

політичні аспекти старорусинства-русофільства й особливості національної самоідентифікації його представників сьогодні активно вивчаються, то цивілізаційна ідентичність представників цієї течії є на сьогодні фактично недослідженою. Наукове з'ясування цієї проблеми неможливе без вивчення інтелектуальної спадщини чільних представників старорусинсько-русофільської течії. До числа найбільш впливових інтелектуалів цієї течії ми відносимо Богдана Дідицького. Зауважимо, що в українській науці ще досі немає жодної наукової статті, присвяченої цьому впливовому діячеві русофільської течії. Дослідники, які вивчали русофільський рух, принагідно характеризували його участь в ідеологічному й інституційному розвитку русофільства [8]. Тому можна стверджувати, що вивчення постаті Б. Дідицького є давно назрілою і актуальною науковою проблемою, і наша стаття є спробою окреслити один із аспектів у творчій спадщині цього галицького інтелектуала. Ми ставимо метою простежити цивілізаційну ідентичність Б. Дідицького, зокрема його погляди на «Руський світ» у його історичній ретроспективі. Основою джерельної бази запропонованої дослідницької статті є науково-популярні та публіцистичні праці Б. Дідицького на історичну тематику. Зауважимо, що деякі з них, зокрема тритомна «Народна історія Русі» [5-7], будучи найкращими тогочасними історичними синтезами, довгий час виконували на західноукраїнських землях роль підручників з національної історії. Цей факт увиразнює вагомість аналізованих історіографічних джерел у тогочасній соціокультурній ситуації.

Б. Дідицький актуалізував тезу, що з моменту запрошення Рюрика на князювання до Новгороду у 862 р. «починається Руська держава і достовірна руська історія. Слов'яни почали з того часу називатись Слов'яно-Русами, а земля слов'янська стала називатись Руссю» [5, с.4].

На його думку, вже за часів Олега («опікуна князя Ігоря й управителя Русі») у внутрішньодержавному житті між слов'янами та варягами «не було ніякої різниці; всі були рівні перед законом і однаково віддані своєму князю — одним словом: всі були руські» [5, с.8]. Варто додати, що історик фіксував присутність на Русі незасимільованих варягів лише до часів Володимира Великого чи Ярослава Мудрого, а в історії пізніших часів варязьких впливів він не простежував. Історикові-русофілу імпонував принцип одноосібного правління в давній Русі, тому він вважав «єдинодержавіє» важливою передумовою політичної могутності держави. Зазначимо, що для старорусинів з їхніми піддансько-династичними уявленнями така модель політичного устрою була майже ідеальною, гідною наслідування і у ХІХ ст.

Б. Дідицький зазначав, що князь Святослав Ігорович, розділивши Руську землю між трьома синами, вчинив «великий гріх», оскільки «із одної або великої Русі утворилося три маленькі, а «царство, поділившись, не вистойть». Після Святослава вже і другі князі за його прикладом почали дробити Русь на уділи і те увійшло в корінний звичай» [5, с.14-15]. Хід думок історика досить виразно вказує на ідейно-політичний підтекст цієї проблеми: поділи Русі між синами київських князів прирівнювались ним до «новочасних спроб» українофілів розколоти й поділити «Руський світ» на два самостійні народи.

Найбільш принциповою проблемою для української історичної думки Галичини було з'ясування етнонаціонального характеру Володимиро-Суздальщини й визначення її місця та ролі в руській національній історії. Інтерпретація саме цієї проблеми стала одним із головних критеріїв поділу галицьких істориків на русофілів та українофілів.

Для Б. Дідицького як провідного ідеолога русофільського середовища сама думка про етнічну, культурну чи політичну чужорідність північно-східних князівств стосовно решти земель Руської держави була недопустимою.

невід'ємну складову ширшого етнонаціонального, культурного та релігійно-конфесійного простору — «Руського світу».

Історик-русофіл з його антизахідними настроями вважав унійні домовленості галицько-волинського князя Данила Романовича з Римом нерозсудливим та шкідливим вчинком й протиставив йому позицію володимиро-суздальського князя Олександра, що відмовився від церковної унії. «Якби замість унії з Римом, — стверджував Б. Дідицький, — наш Данило успів був зв'язатися ближче з руським же Великим Князем Олександром Невським і подвинути його на спільне діло супроти спільних ворогів Русі, не змогли би проти нас нічого ні татари, ні весь Захід» [5, с.67-68]. Попри ідеалізацію та героїзацію постаті Данила, Б. Дідицький не стримався від відвертих докорів на його адресу, зрозуміло, за проєвропейські тенденції та бездіяльність у напрямі об'єднання з Північно-Східною Руссю. В узагальнюючій характеристиці Данила Романовича Б. Дідицький відзначив: «...Та тільки в тому похибив він, що став оглядатися на Захід, де для Русі не було і не буде порятунку, а тільки шкода і скрита ворожість для неї во віки... А то жаль сказати — такі два славні могутні князі, як Данило Галицький і Олександр Невський, жили і володіли в руських землях як ровесники рівночасно, а кожен з них діяв за себе окремо, не оглядаючись один на одного, та через те оба мусіли двигати ярмо татарське і переносити багато терпкого горя!» [5, с.67-68].

Ідейно-політичні орієнтації Б. Дідицького спричинилися до потрактування постаті Лева Даниловича як ідеального князя, втілення мало не всіх національних і загальнолюдських чеснот. Провідник русофілів в тенденційно виправдовувальному стилі писав про походи Лева Даниловича на Польщу як про превентивну війну з метою попередження польської агресії на Русь. Був, правда, ще один факт, який спричинився до цієї беззастережної симпатії історика-русофіла, — одруження сина Лева Даниловича —

князя Юрія — із дочкою Великого князя Московсько-Суздальського «задля скріплення братерського родства з північною Руссю». Цей шлюб Юрія Львовича, згідно із переконанням Б. Дідицького, слугував найкращим доказом «одноплемінності» й династичної спорідненості обох ліній Мономаховичів у двох державах «Руського світу».

Водночас Б. Дідицький не оминув увагою таких фактів, як висвячення митрополита Петра та створення окремої Галицької митрополії. Митрополит-західнорусин, на думку русофілів, символізував духовно-релігійну єдність Галицько-Волинської та Суздальсько-Московської земель, їх приналежність до спільного духовного простору — «святої Русі». Б. Дідицький без ентузіазму поставився до ідеї створення окремої Галицької митрополії, адже на практиці вона означала б поділ Руської церкви. Невдалі спроби князя-короля Юрія зреалізувати цю ідею історик пояснював тим, що цей «замисл» «не сподобився благословення від Бога» [5, с.78]. Отже, історик-русофіл не сприйняв ідеї поділу Київської митрополії на Великооруську та Малоруську.

Попри зосередження головної уваги на державі Романовичів, історія Володимиро-Суздальщини продовжувала залишатись у полі зору галицького історика. Вчені-русофіли настоювали на своїй основоположній тезі, що після татарського погрому обидві держави, — Галицько-Волинська та Володимиро-Суздальська, — незважаючи на політичну відчуженість, становили частини цілісного етнонаціонального, культурного й духовно-релігійного простору, тобто «єдиної Русі». Своє твердження про «руський» характер Володимиро-Суздальщини історик-русофіл не підкріпив належною фактичною аргументацією. Управління у цих землях династії Мономаховичів й приналежність краю до Київської митрополії було, на його думку, цілком достатнім й неспростовним доказом «руськості» Володимиро-

Суздальщини. Етнічних, культурних, соціально-економічних чи навіть державотворчих процесів у регіоні Б. Дідицький не брав до уваги. Загалом же Володимиро-Суздальщину сприймав як повноправного спадкоємця давньоруської державно-політичної спадщини, «законного» носія почесного статусу і титулу руського Великого князівства.

Продовжувачем державотворчих зусиль Юрія Довгорукого, Андрія Боголюбського та Всеволода Юрійовича він вважав поборника «західних ворогів» Олександра Невського, який «діяльно сторожив границі Русі від вражого Заходу» [5, с.56]. Б. Дідицький уважно простежував процес набуття Москвою статусу центру Суздальського краю. У цьому процесі він знаходив дуже вагомий факт «єдинства» Русі: виходець з Галицько-Волинської держави митрополит Петро Ратненський, осівши у Москві, надав їй статусу «першопрестольного» міста, «серця і духовного ядра святої Русі». Саме цим митрополит спричинився до здобуття Московським князівством політичного лідерства у Суздальському краї. Подібно до Д. Зубрицького, Б. Дідицький трактував політичне лідерство Москви як результат «Божественного вибору»: «Милосердний Бог серед цих безладів та лих вибрав потомство Олександра Невського для заведення в великій Русі єдиної держави і порядку, і столицею всієї тодішньої Русі в справах святої Віри руської Бог указав бути — Москві» [5, с.69].

Зміна політичних реалій в другій половині XIII–XIV ст. позначилася і на топографічно-політонімічній термінології історичних праць Б. Дідицького. Володимиро-Суздальщина із середини XIII ст. все частіше позначається в текстах історика як Москово-Суздальщина, а з XIV ст. — Москва, Московщина, Московське князівство (держави). На його думку, назви Мала Русь та Велика Русь вживалися у польському та литовському середовищі, а серед самих русинів побутовали самоназви Галицько-

Володимирське королівство та велике князівство Суздальсько-Московське. Дві перші назви Б. Дідицький вважав прийнятними й доцільними, оскільки вони відповідали співвідношенню територіально-демографічних показників цих двох частин Русі. «В порівнянні до другої руської держави, — писав Б. Дідицький, — Суздальсько-Московської на півночі, наша Галичина і Волинь видавалась малою, бо там на півночі було завжди руського народу хоч в два рази стільки, як нас на півдні Русі, а земель там такі добре в три рази і більше, ніж у нас від Дніпра до Карпат. Отже, то з цього погляду справедливо називати державу Олександра Невського Великою Руссю, а королівство Данила Галицького Малою Руссю» [5, с.60]. Саме на час правління названих двох князів, за Б. Дідицьким, припадало остаточне утвердження «двоєдержавія» на просторі колись єдиної Русі. Підкреслимо, що історик вкладав у зміст понять Велика та Мала Русь лише державно-політичний та географічний сенс і не допускав думки про будь-який етнонаціональний поділ на малорусинів та великорусинів. Він із задоволенням констатував невдачу князя Юрія Львовича у справі створення окремої митрополії для Малої Русі, вважаючи, що реалізація цього задуму короля була б «богонеугодною» справою, що порушила б єдність руської церкви.

Короткочасне правління Болеслава Тройденевича Б. Дідицький ототожнював із початком іноземного гніту в Галичині. Цей останній — «законний» — галицький князь поставав радше як антигерой національної історії. Оцінка діяльності цього правителя відверто негативна, адже князь був не «чисто-руської крові» й «не руського серця», по-батькові «з ворожого нам племені» й релігійним «перекінчиком» [5, с.86-87]. Про його отруєння галичанами історик писав як факт цілком закономірний. Рік смерті цього князя — 1340 — було прийнято у колах галицьких науковців як найпізніший поріг давньоруської історії. 1340 рік, за слухним

спостереженням Б. Дідицького, став переломним в історії всієї Русі, адже тоді завершилося правління володарів двох інших частин «Руського світу» — Литовсько-руського князя Гедиміна та Великого князя московського Івана Калити. Означений час історик підсумував як кінець «двосдержавія» Русі й початок занепаду національної державної традиції у Південно-Західній Русі. Подальше продовження та поглиблення давньоруської історичної традиції він шукав лише у Північно-Східній Русі.

У сфері наукових зацікавлень Б. Дідицького перебувала історія Руської православної церкви литовсько-польської доби. Єдина Київсько-Московська митрополія була головним, за його науковою концепцією, консолідуючим чинником між русинами Московської, Литовської та Польської держав. Будь-яку спробу церковно-ієрархічного «роздвоєння» Русі він тлумачив провіденційно — як «великий гріх». Так, Б. Дідицький стверджував, що створенню Галицької Митрополії «не Русь, а Польща більше зраділа», а король Казимир III, сприяючи цій справі, прагнув «ще одну пакость спричинити нашій Русі» [5, с.103-104]. Єдину Київсько-Московську митрополію русофіли сприймали як символ не тільки духовно-релігійної, але й етнокультурної «общеруської єдності». «Міркували хитрі ляхи, — зазначав Б. Дідицький, — що як довго буде один митрополит над цілою Руссю, Великою і Малою, так довго вся їх здобич в землях Малої Русі буде не певна, бо одно стадо все таки колись потягне до свого одного пастира» [5, с.103]. В русофільській ідеології православне віросповідання ототожнювалось із «руськістю», тому історики цього спрямування вважали неправославних русинів такими, що втратили свою руську ідентичність.

Найбільш спірною науковою проблемою, що розмежовувала українофільську та русофільську концепції національного минулого, залишалось визначення місця та ролі Московської держави в руській історії

литовсько-польської доби. Засаднича теза русофільської концепції ґрунтувалася на твердженні про прямий континуїтетний зв'язок між давньоруською державою та Московським князівством, згодом Московським царством (Великою Руссю). Русофіли мислили Московську державу «істинно руською», на противагу Великому князівству Литовському, де з часів Ягайла значний вплив здобула антируська, литовсько-католицька течія. У працях Б. Дідицького простежуємо думку, що в міру втрати південно-руськими землями свого автономного статусу роль «осереддя руського світу» переходить до Москви, «Богом обраної держави». За спостереженням Б. Дідицького, історичний процес у Північно-Східній Русі та у Південно-Західній Русі у XIV–XV ст. набув цілком відмінних форм: «На півночі Русі від лиха переходило до добра, а в нас, на півдні, від добра до лиха»; «Північна Русь йшла в цю пору чим раз більше до слави і могутності» [5, с.72;104]. Символічного значення Б. Дідицький надавав факту перенесення до Москви резиденції Київського митрополита, називаючи навіть тогочасну митрополію Київсько-Московською. Ця обставина давала йому підстави вважати Москву духовним центром не лише східного слов'янства, а й всього православного світу. «З падінням Царгорода, — розмірковував історик, — уже здавалося, що не стало осередку святому православ'ю; а тут дивись, свята Русь Велика, Богом вибрана держава, стала на сторожі православ'я. Не стало Греції, так явилось православне руське царство новим осередком церкви Христової на Сході» [5, с.186]. Отже, утвердження нового політичного та духовного центру — Москви — вчений тлумачив як акт «Божественного вибору». Московське царство в його історичній свідомості поставало носієм чи не всіх основоположних ознак «руськості» — одержавлене православне віросповідання, централізована та самодержавна форма правління, «природна» правляча династія із нащадків

на тому першому поході так їх покарав за те, що хибили вони своєї священної цілі, яка козащині першопочатково небом самим була назначена» [5, с.216]. Він вважав, що саме козаки у цих походах були головною військовою силою, адже поляки, за його переконанням, «у своїй немочі без участі України нічого проти Москви не могли вдіяти» [6, с.145]. Хмельниччину Б. Дідицький окреслив як ключову подію не лише козацької доби, а й усєї національної історії, а Переяславську угоду розцінював як цілком логічний, закономірний та історично необхідний крок, адже вона символізувала «повернення» більшої частини Південно-Західної Русі до цілісного «Руського світу».

Таким чином, постаті Богдана Дідицького належить чільне місце в історії української інтелектуальної традиції Галичини. Він належав до провідних діячів русофільського середовища на західноукраїнських землях в другій половині XIX ст., зокрема в сфері формування концептуальних засад історичної пам'яті та цивілізаційної ідентичності. Його історико-публіцистична спадщина увиразнює історичну свідомість представників цього середовища. З-поміж русофільських істориків саме Б. Дідицький найбільш чітко обгрунтував тезу про «Руський світ» як етнічно-культурну й духовно-релігійну цілісність. «Руський світ» виходить далеко за межі ототожнення із руською державністю, адже історик фіксує його і на етапі входження частини руських земель до складу іноземних держав. Загалом «Руський світ» у працях Б. Дідицький пов'язує із руською народністю, однак повного ототожнення туг не простежуємо — історик все-таки визнавав деяку різницю етноментальних рис та історичної традиції двох компонентів «Руського світу». Головною ідентифікуючою ознакою «Руського світу», крім руської народності, поставала православна релігійна традиція. Звідси у поняття «Руський світ» Б. Дідицький вкладав етнічний, культурний та духовно-релігійний простір в усій протяжності його історичної

ретроспективи. Антитезою до «Руського світу» в історичних текстах Б. Дідицького виступала цивілізація-антагоніст Захід/Європа з її головним атрибутом — католицизмом. Звідси будь-які європейські/західні впливи на «Руський світ», починаючи ще з домодерної епохи, розглядалися істориком як вияв конфлікту європейської та православно-слов'янської цивілізацій.

Історико-публіцистичну спадщину Б. Дідицького треба вважати вагомим джерелом для вивчення національної та цивілізаційної ідентичності та історичних уявлень представників русофільського середовища на західноукраїнських землях XIX ст. Ця спадщина, з одного боку, найбільш концептуально відображає світоглядні засади русофілів у ставленні до «Руського світу» як до «своєї» спільноти. А з іншого — саме вона великою мірою визначала етнонаціональну й цивілізаційну ідентичність й формувала історичну пам'ять широкого кола прихильників русофільської течії.

Список використаних джерел:

1. Дідицький Б. Антоній Добрянській его жизнь и дятельность въ Галицкой Руси. Списаль Богданъ А. Дідицький / Богдан Дідицький. — [Львів]. Накладом Общества имени Михаила Качковского, 1881. — 128 с.
2. Дідицький Б. Лѣтопись Руси фтѣ 1340 до 1887 года, розтолкована Богданом А. Дідицьким / Богдан Дідицький. — [Львів]. 1887. — 56 с.
3. Дідицький Б. Львовская Ставропігія и 300-лѣтній праздникъ еи существованія. Оповіданье Богдана А. Дідицького, члена Ставропігійского Института / Богдан Дідицький. — [Львів]. 1886. — 87 с.
4. Дідицький Б. Михаилъ Качковскій и современная галицко-русская литература. Очеркъ біографическій и историко-литературный составленъ Богданомъ А. Дідицьким. Часть I. / Богдан Дідицький. — Львовъ. Съ печатни Института Ставропігійского подъ зарядомъ Стефана Гучковсого, 1876. — 126 с.
5. Дідицький Б. Народная исторія Руси отъ начала до новѣйшихъ времєнь пѣсля наилучшихъ историкѣвъ составлена и издана Богданомъ А. Дідицьким. Часть первая. / Богдан Дідицький. — Львовъ. Изъ типографіи Ставропігійского Института пѣдъ зарядомъ Стефана Гучковсого, 1868. — 224 с.
6. Дідицький Б. Народная исторія Руси отъ начала до новѣйшихъ времєнь пѣсля наилучшихъ историкѣвъ составлена и издана Богданомъ А. Дідицьким. Часть вторая / Богдан Дідицький. — Львовъ. Въ типографіи Института Ставропігійского, подъ зарядомъ Стефана Гучковсого, 1868. — 200 с.

7. Дудицкий Б. Народная история Руси отъ начала до новѣйшихъ временъ пѣсля наилучшихъ историкѣвъ составлена и издана Богданомъ А. Дудицкимъ. Часть третья/Богдан Дѣдицкий. — Львовъ. Въ типографіи Института Ставропигійскаго, пѣдъ зарядомъ Стефана Гучковскаго, 1870. — 208 с.
8. Мудрий М. Галицьке русофільство в сучасній історіографії: стан і перспективи дослідження /

Мар'ян Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Вип. 9. — Львів, 2001. — С. 254-280.

СІЕІ А-ААІІ А 1-2/2013 А01 АІ-0АВІ ЕЕ-ЕВРІ АЕ

